

Hur påverkar strålning celler och organismer?

Bo Stenerlöv

Inst. f. immunologi, genetik och patologi
Rudbecklaboratoriet
Uppsala universitet

bo.stenerlow@igp.uu.se

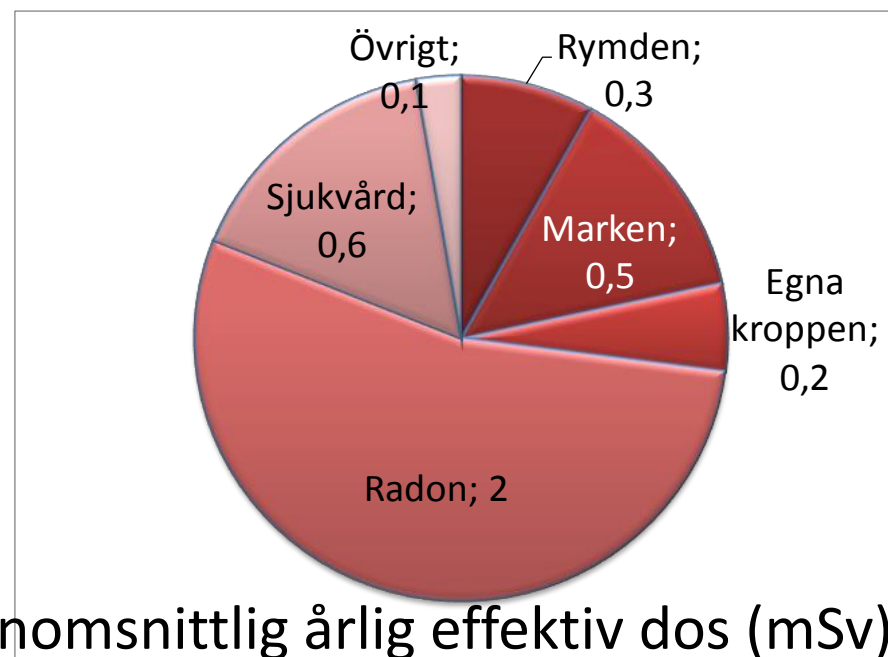
Joniserande strålning

Dos: Gray (Gy = 1J/kg)

Effektiv dos: Sievert (Sv)

(viktad dos: 1 Sv = viktfaktor x Gy)

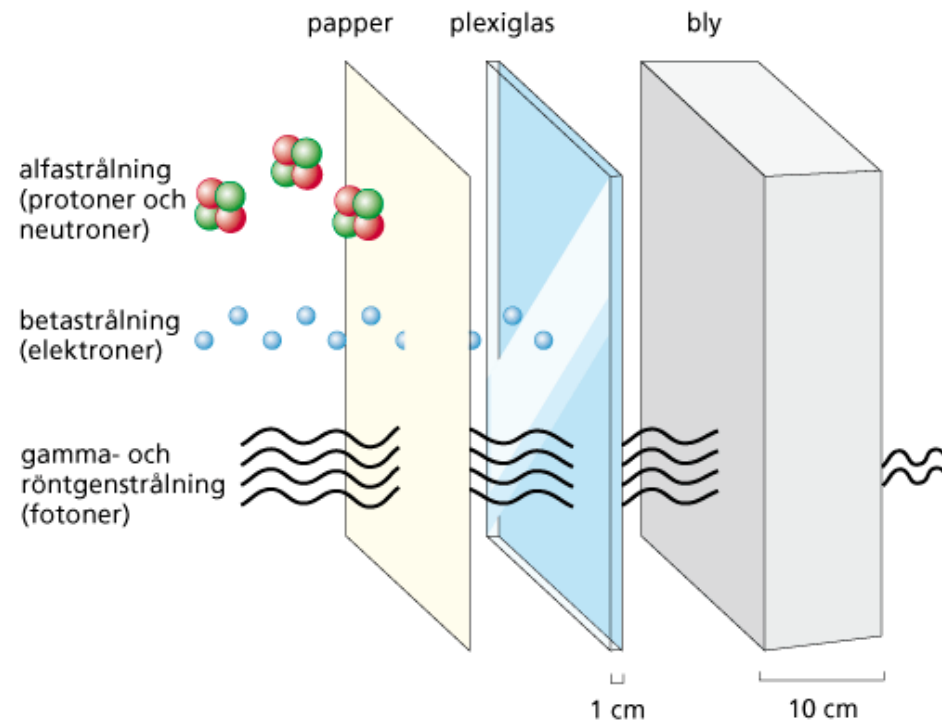

Genomsnittlig årlig effektiv dos (mSv)

Olika typer av joniserande strålning: α , β , γ

-naturligt från sönderfallande atomkärnor

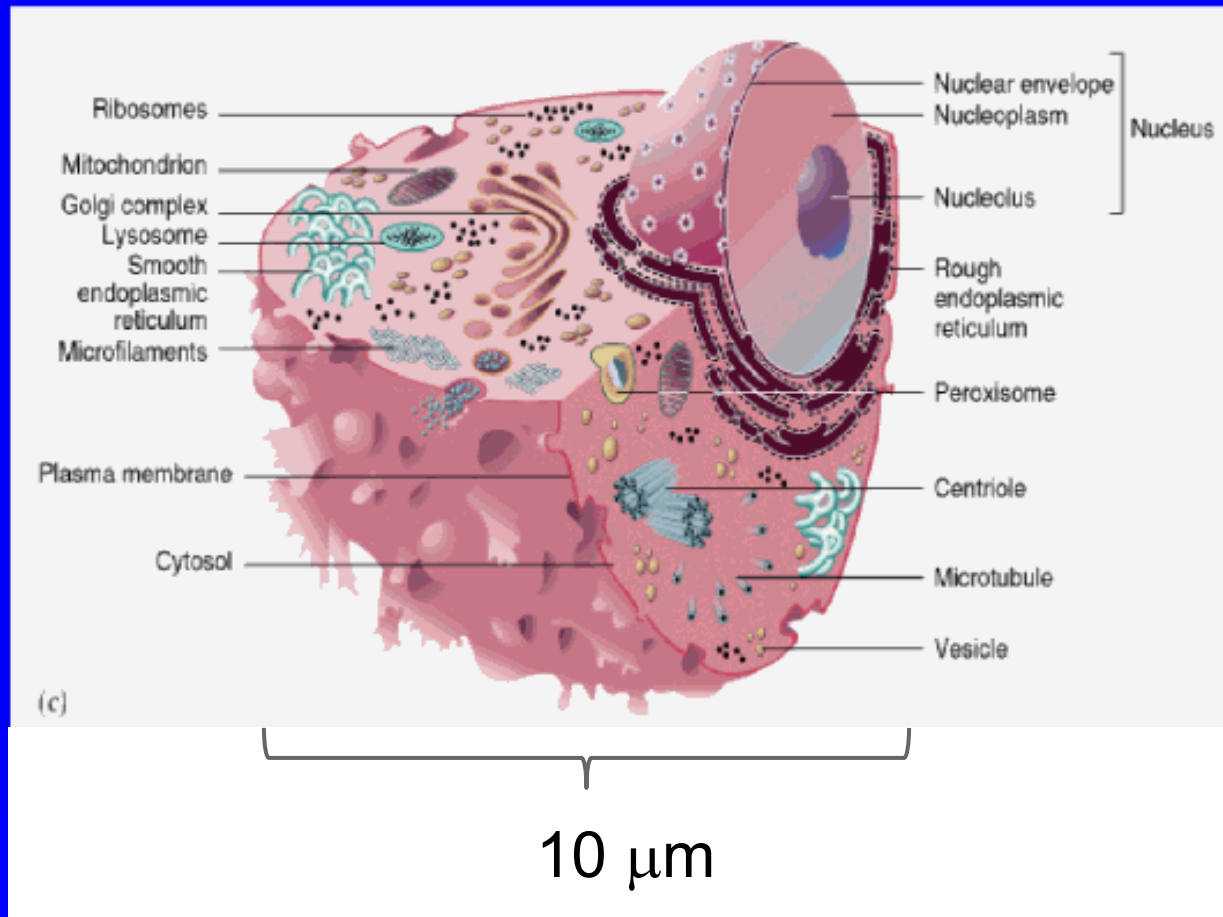
- olika räckvidd
- olika biologisk risk

(Källa: <http://www.ne.se/joniserande-stralning>)

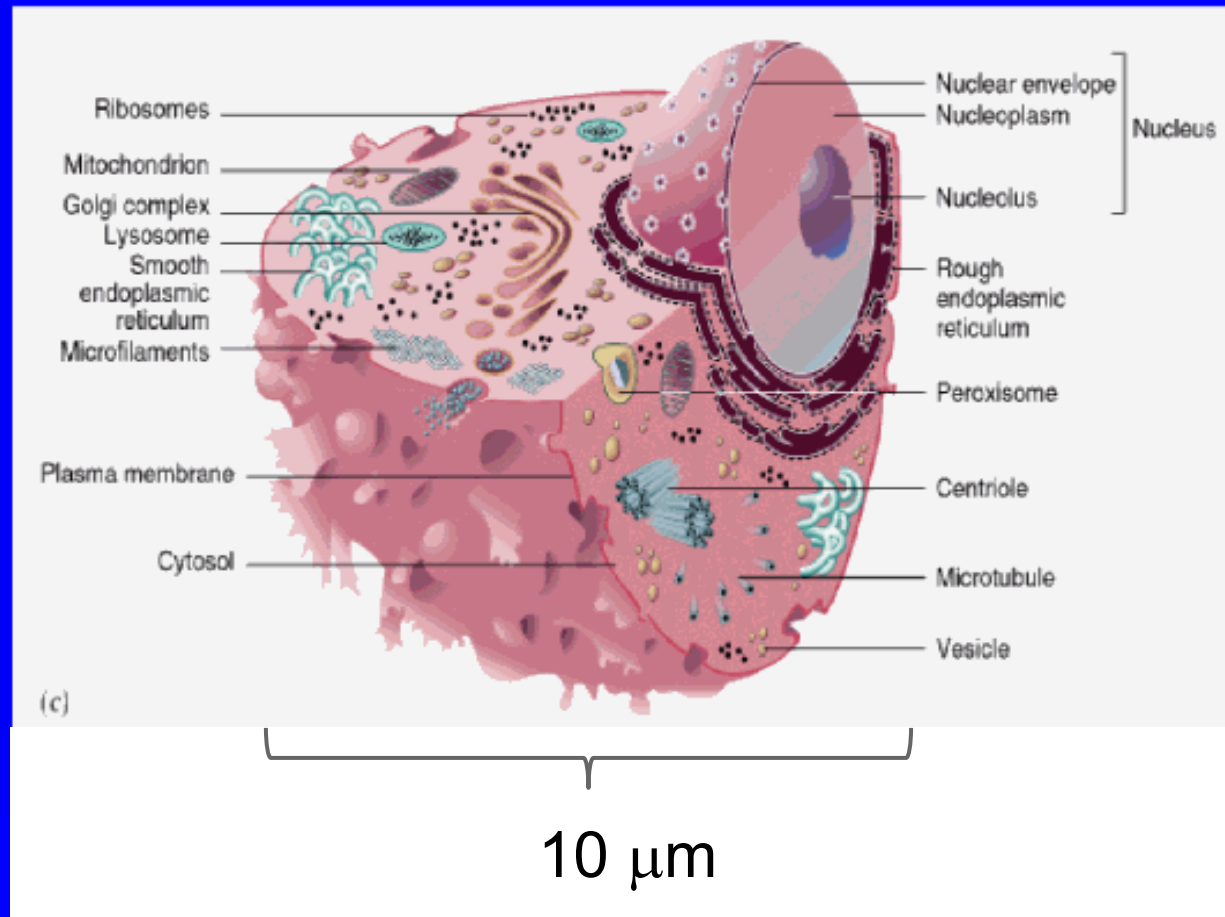
Vi börjar i det "enkla systemet": cellen

Eukaryotic Cell (ANIMAL)

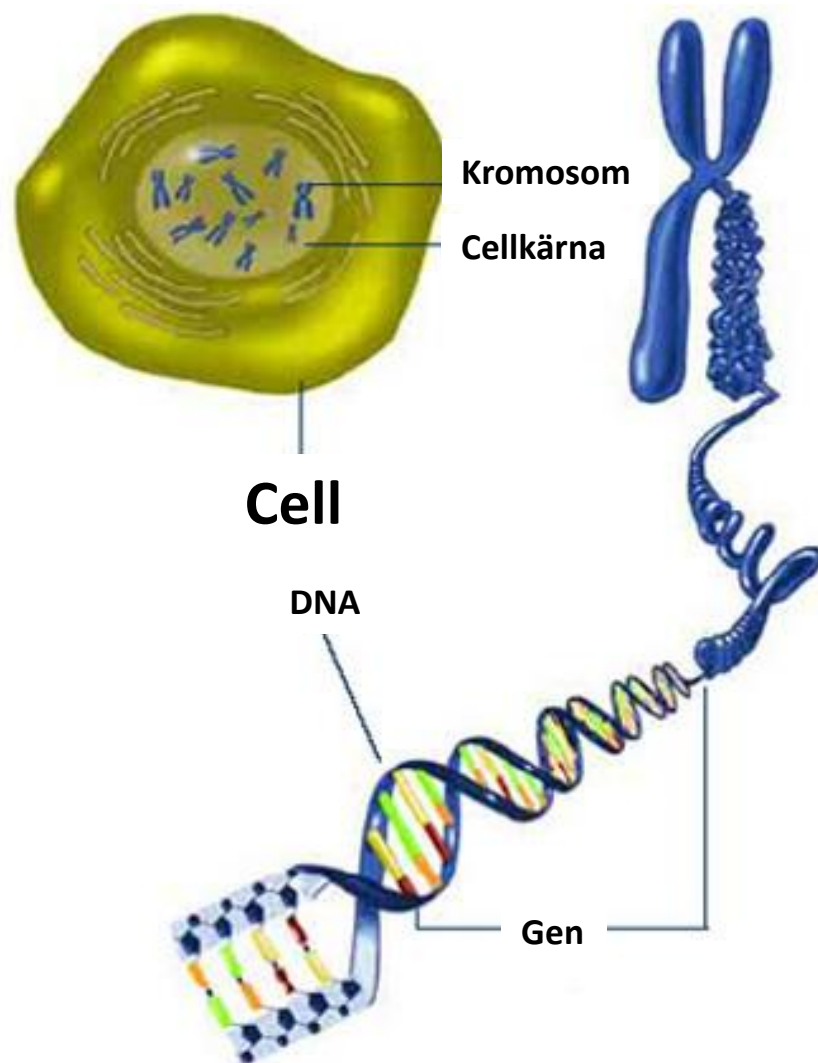
Vi börjar i det "enkla systemet": cellen

Eukaryotic Cell (ANIMAL)

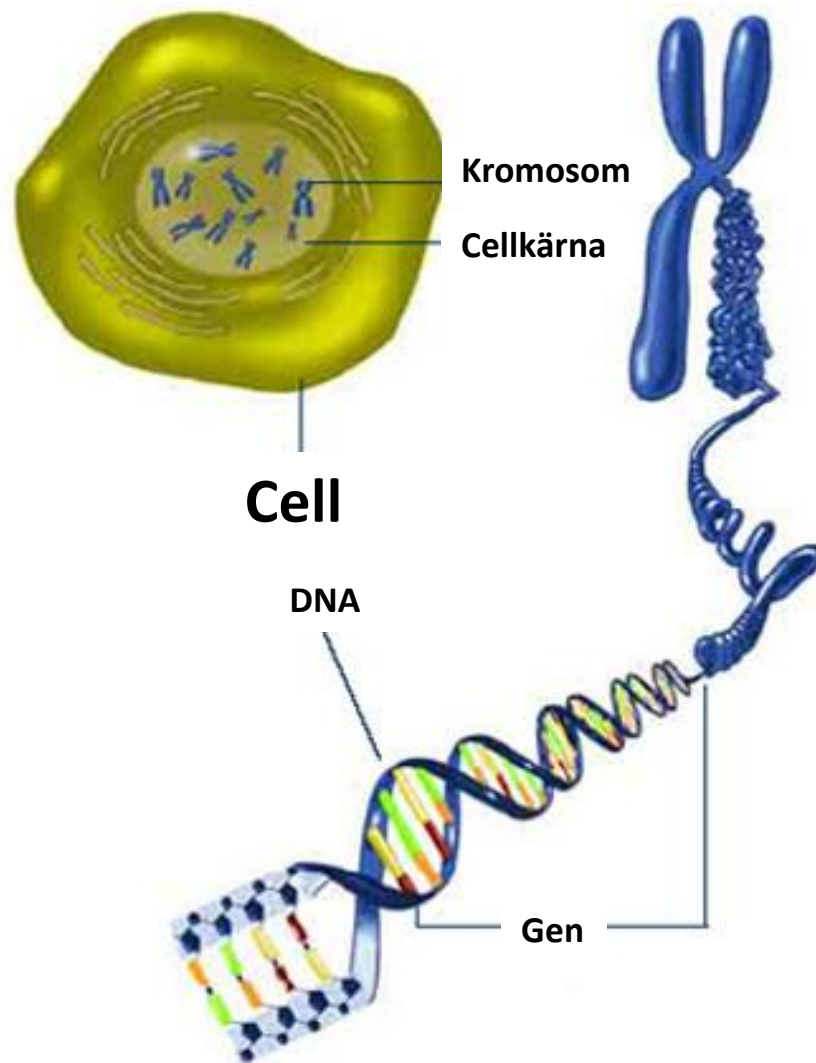
> 50.000 miljarder celler i en människa

Vi vet också att DNA är den mest känsliga molekylerna för strålskador

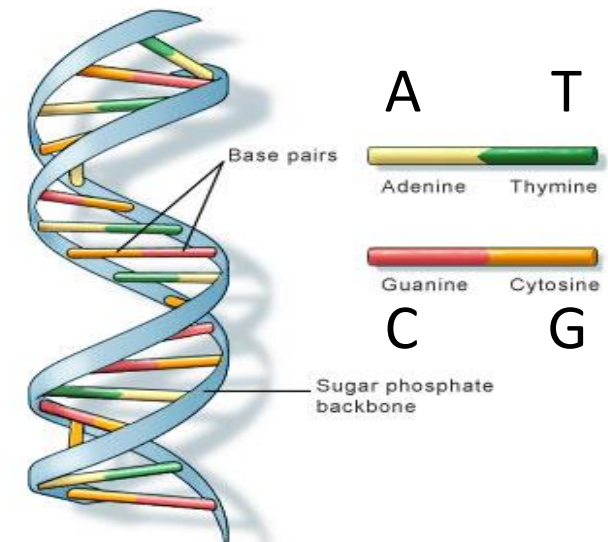

Modifierad från National Institute of General Medical Sciences, NIH

Vi vet också att DNA är den mest känsliga molekylen för strålskador

DNA

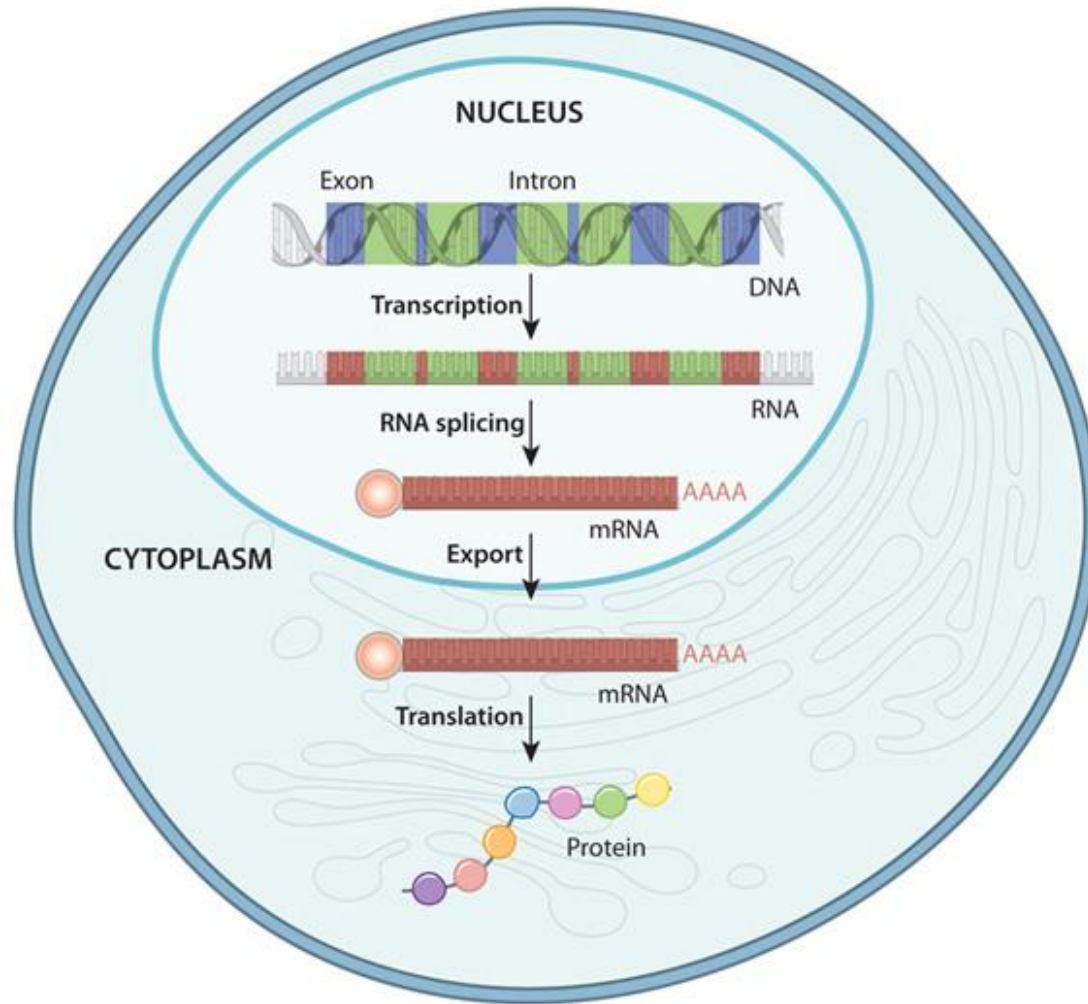

U.S. National Library of Medicine

Modifierad från National Institute of General Medical Sciences, NIH

2m DNA i varje cell!

Gen protein

Varför skadas celler och DNA av joniserande strålning?

$$4 \text{ Gy} = 4 \text{ J/kg} \quad \longrightarrow \quad + 0.001^\circ \text{ C}$$

4 Gy motsvarar en mycket liten energimängd!

Varför skadas celler och DNA av joniserande strålning?

$$4 \text{ Gy} = 4 \text{ J/kg} \quad \longrightarrow \quad + 0.001^\circ \text{ C}$$

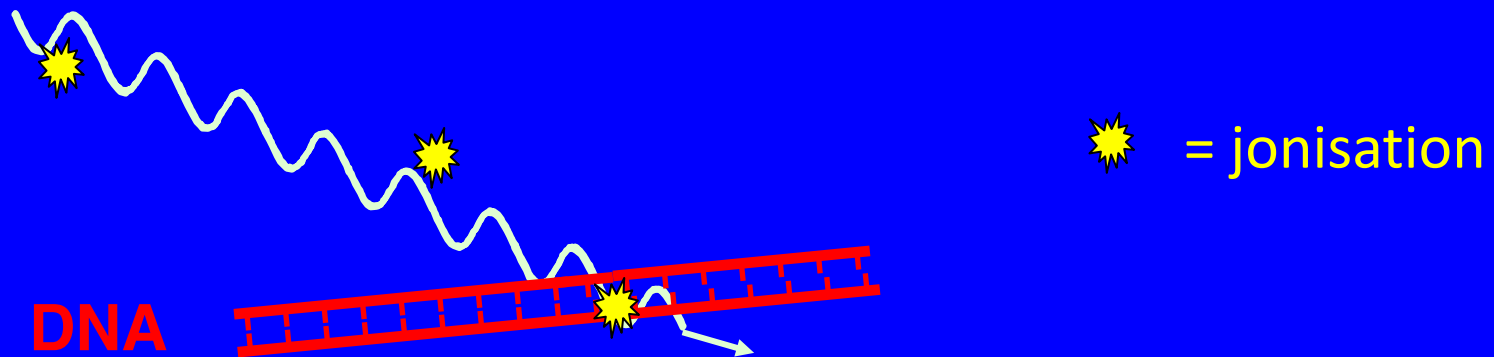
4 Gy motsvarar en mycket liten energimängd!

MEN: 4 Gy är en dödlig stråldos!

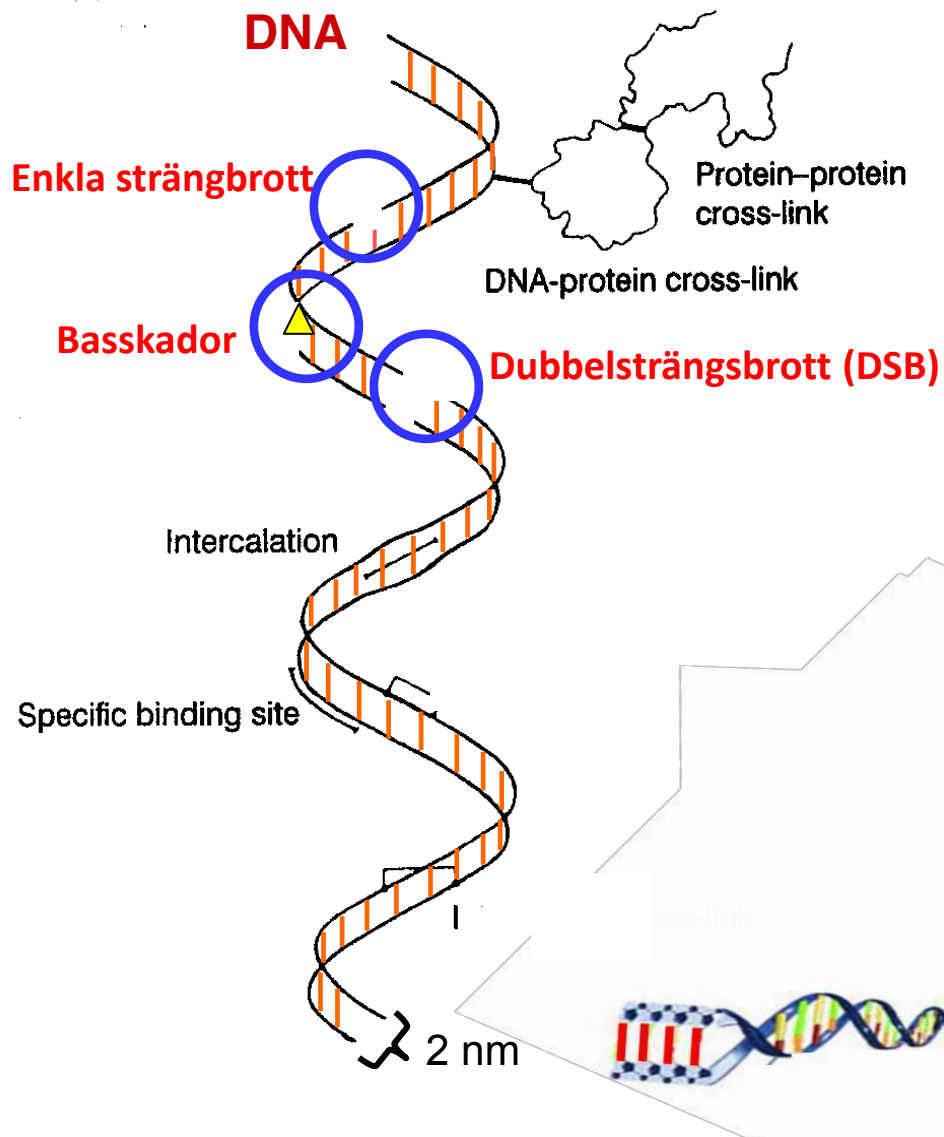
Varför skadas celler och DNA av joniserande strålning?

4 Gy motsvarar en mycket liten energimängd!
MEN: 4 Gy är en dödlig stråldos!

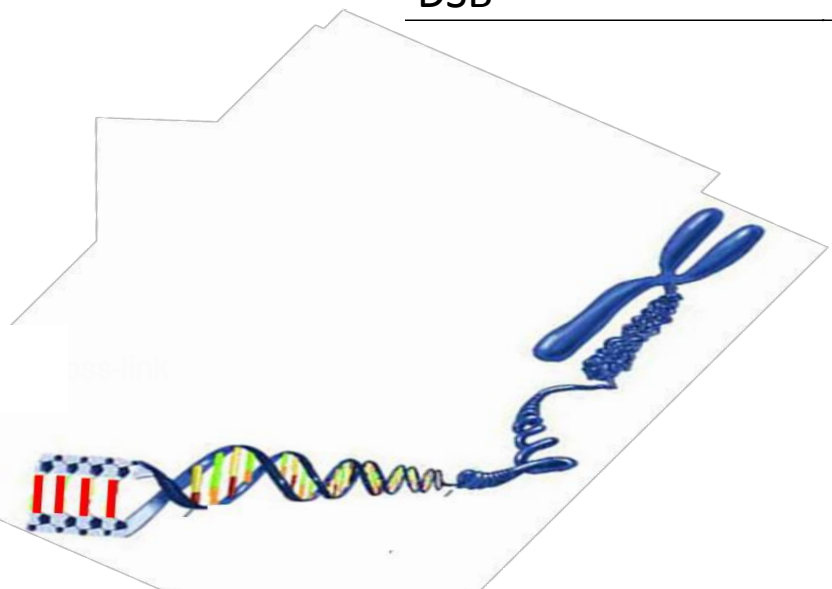
Joniserande strålning avger energi i stora energipaket som kan jonisera molekyler

DNA-skador orsakade av joniserande strålning

DNA-skada	Antal/cell vid 2 Gy (γ - el. X-ray)
Basskador	2000
Enkla strängbrott	2000
DSB	50

Enkla strängsbrott och basskador orsakar normalt inga problem för cellen. Dessa repareras snabbt och noggrant.

> 50.000 enkla skador bildas normalt per dag i varje cell

Enkla strängsbrott och basskador orsakar normalt inga problem för cellen. Dessa repareras snabbt och noggrant.

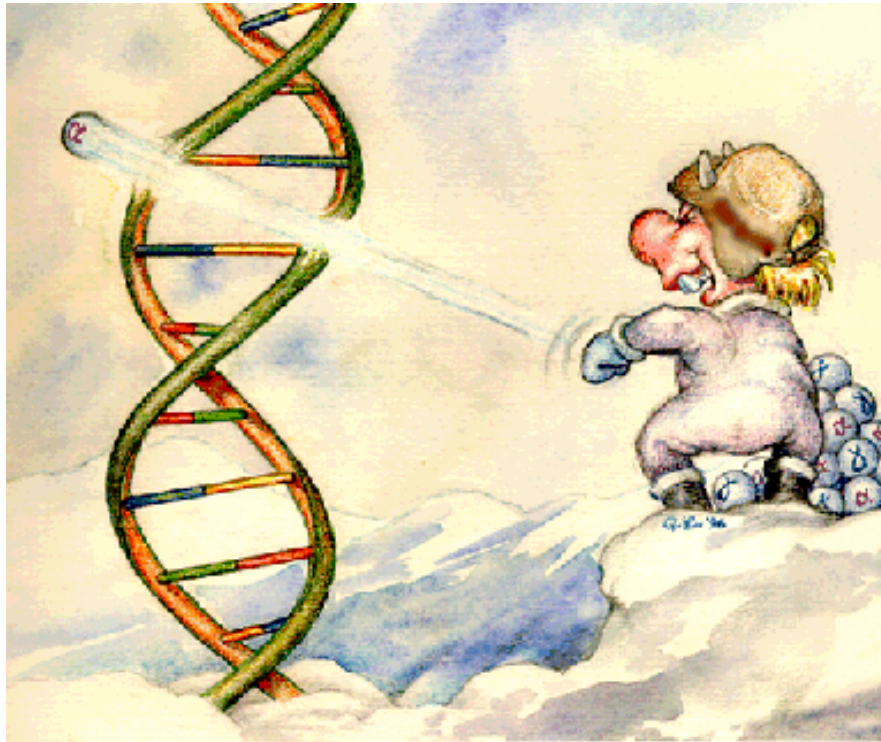
-BER (base excision repair)

-NER (nucleotide excision repair)

-Mismatch repair

> 50.000 enkla skador bildas normalt per dag i varje cell

Dubbelsträngsbrott (DSB) kan däremot orsaka stora problem för cellen!

Även olika typer av kemikalier kan orsaka DSB

De flesta dubbelsträngsbrotten (DSB) repareras av cellen

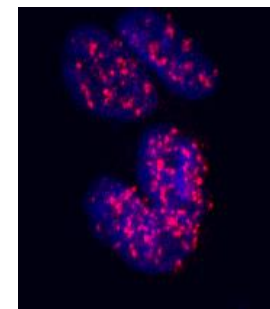
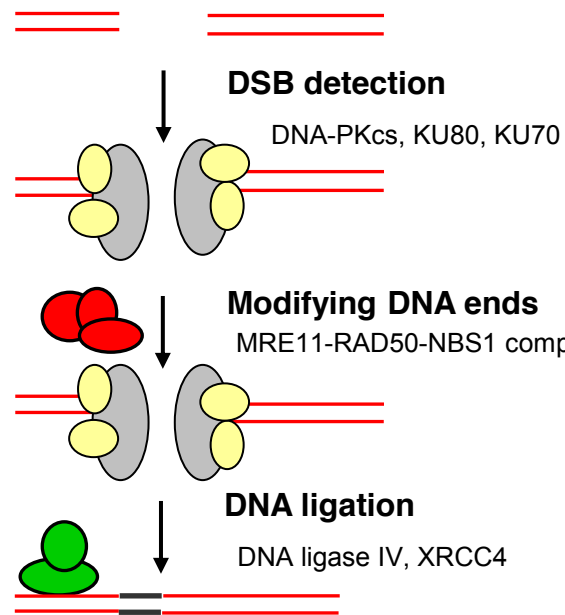
DNA-fragment

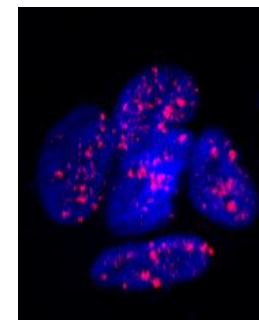
Reparation

DSB

Reparation

DNA
Dubbelsträngsbrott

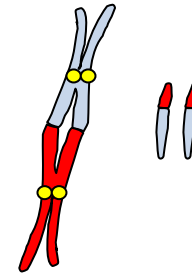

Oreparerade eller felreparerade DSB leder till bestående DNA-skador: kromosomskador

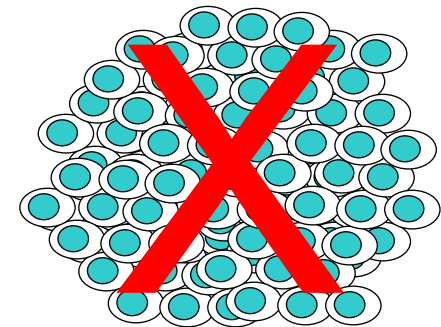
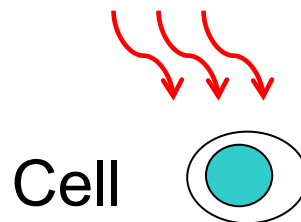

Dubbelsträngsbrott
på DNA

Reparation

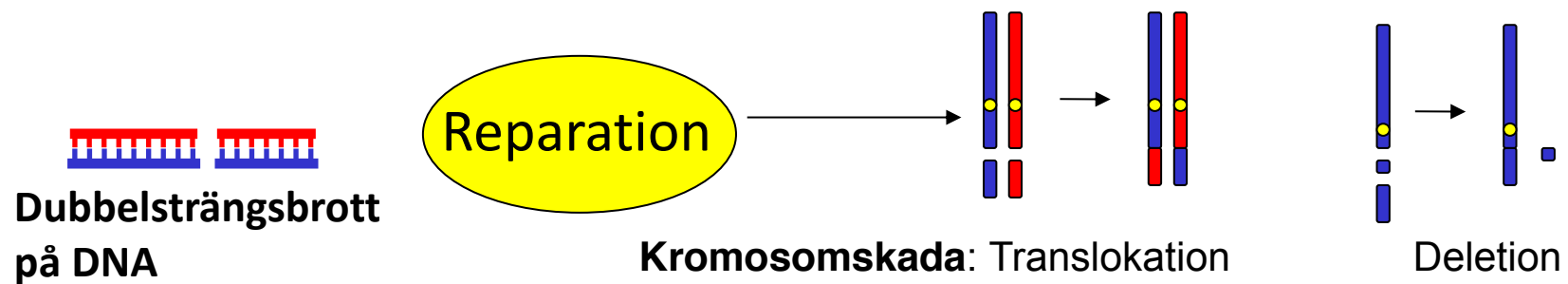
Kromosomskada:
dicentrisk kromosom

Cellen klarar inte att dela sig
(akut celledöd)

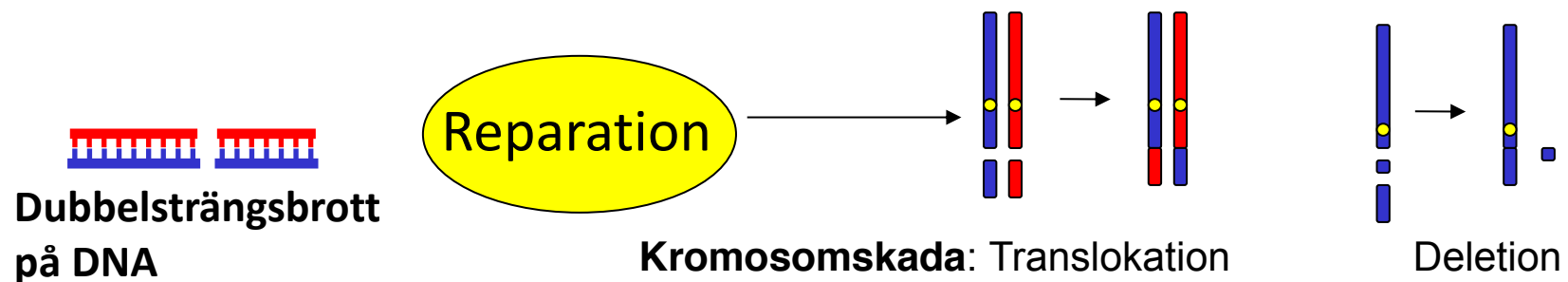

Oreparerade eller felreparerade DSB leder till kromosomskador

Cellen överlever och kan dela sig

Oreparerade eller felreparerade DSB leder till kromosomskador

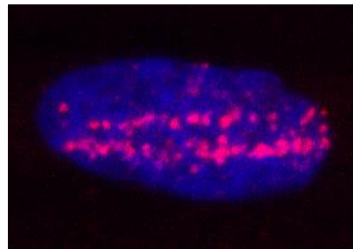
Cellen överlever och kan dela sig

Långsiktiga risker: cancer?

Olika typer av joniserande strålning: α , β , γ

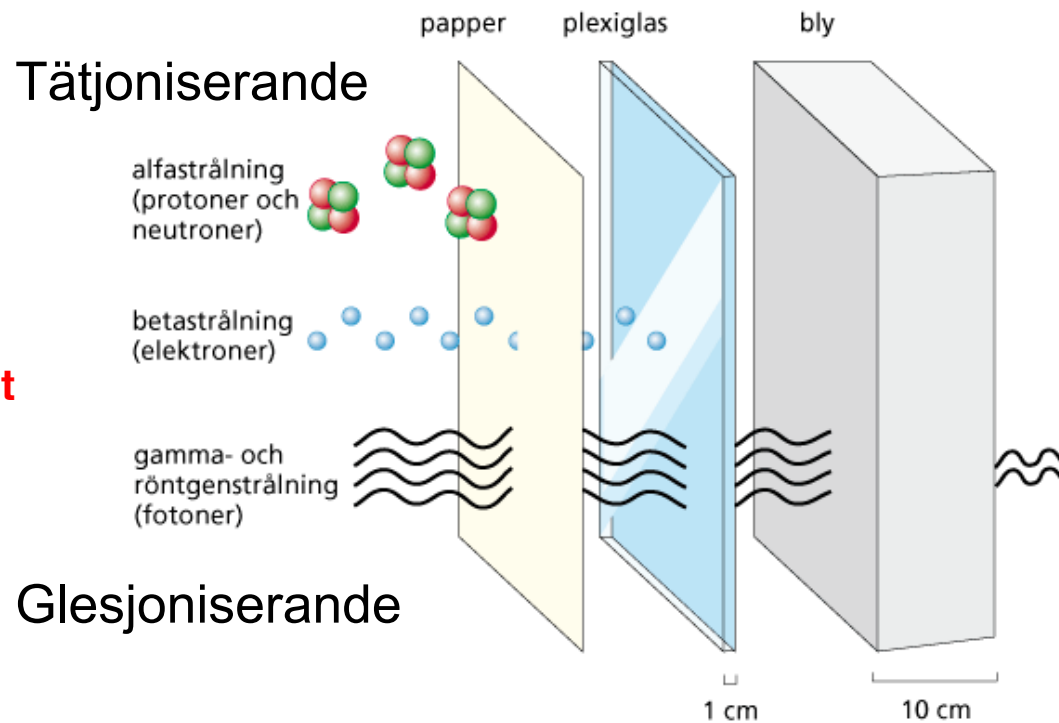
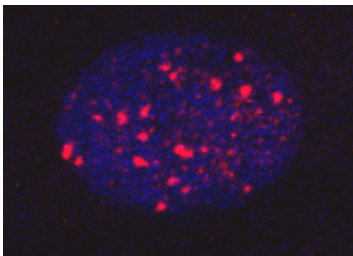
-naturligt från sönderfallande atomkärnor

- olika räckvidd
- olika biologisk risk

DNA

Dubbelsträngsbrott

Joniserande strålning kan leda till akuta effekter på celler och vävnad:

-celldöd

-tumörterapi

Dubbelsträngsbrott på DNA är orsaken

Joniserande strålning kan leda till sena effekter på vävnad:

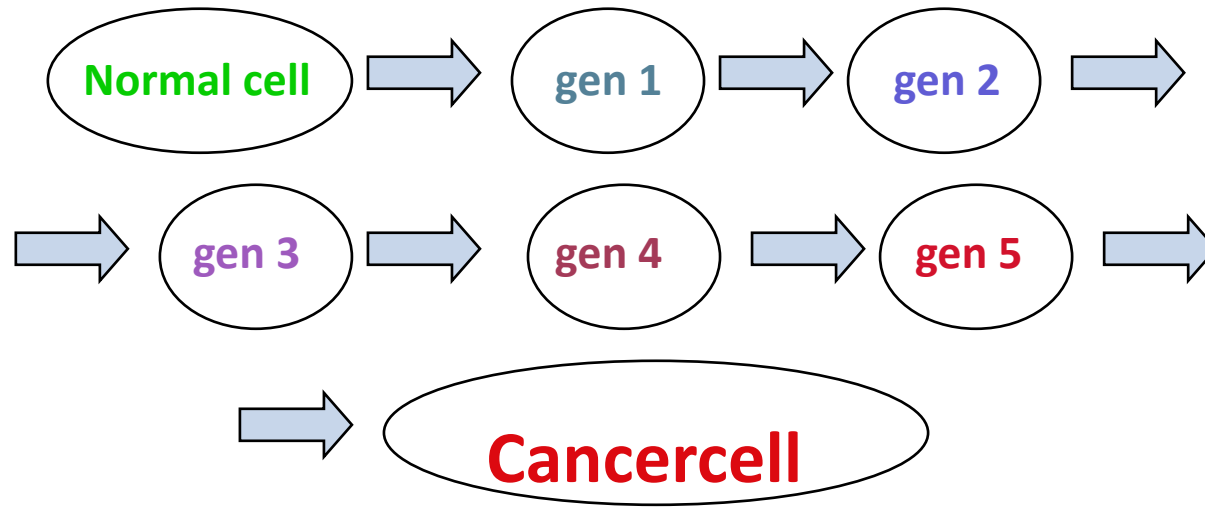
-cancerrisk

-långsiktiga effekter (ej cancer)

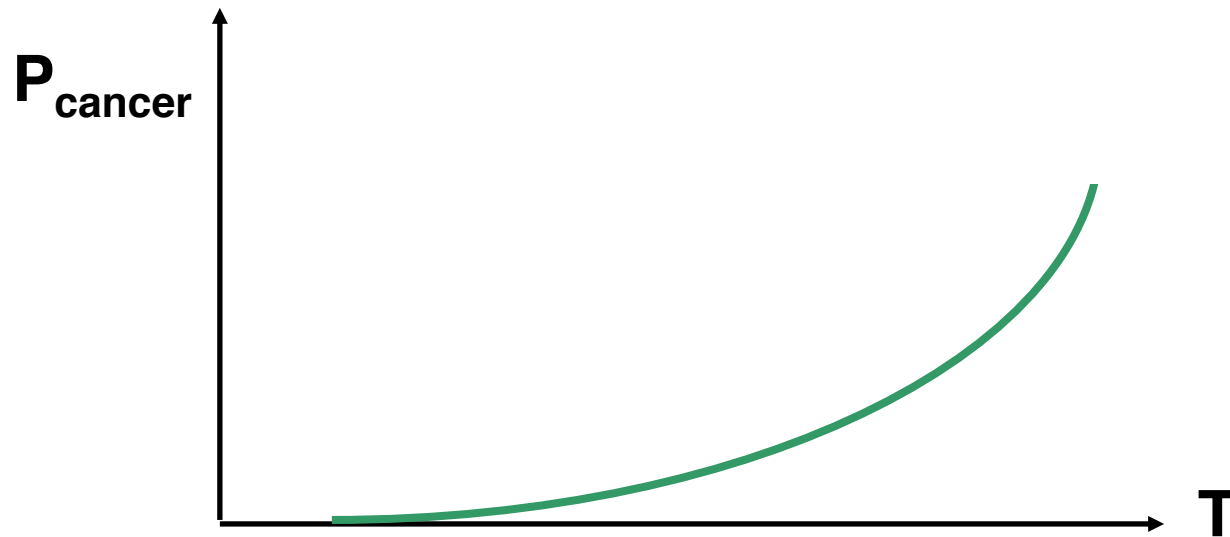
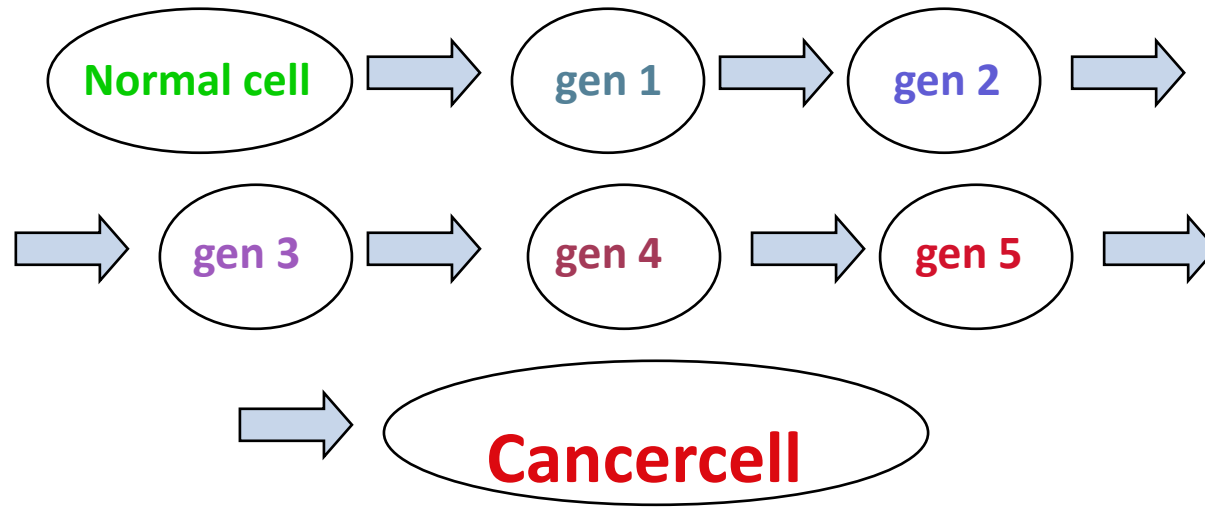
- hjärta-kärl
- hjärnan

Dubbelsträngsbrott på DNA är orsaken (?)

Canceruppkomst kräver många genetiska förändringar

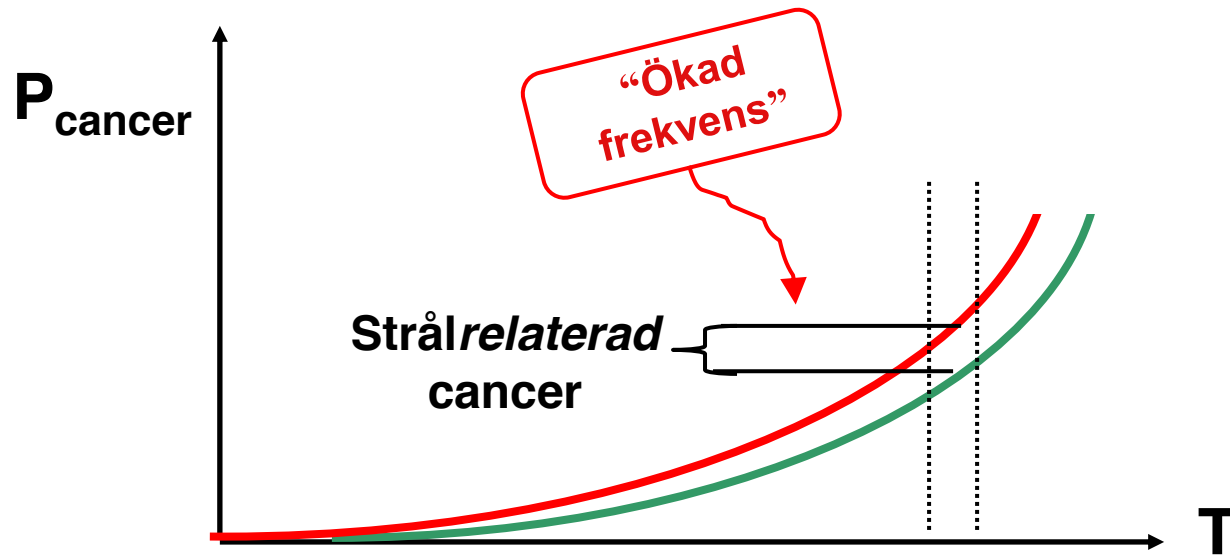
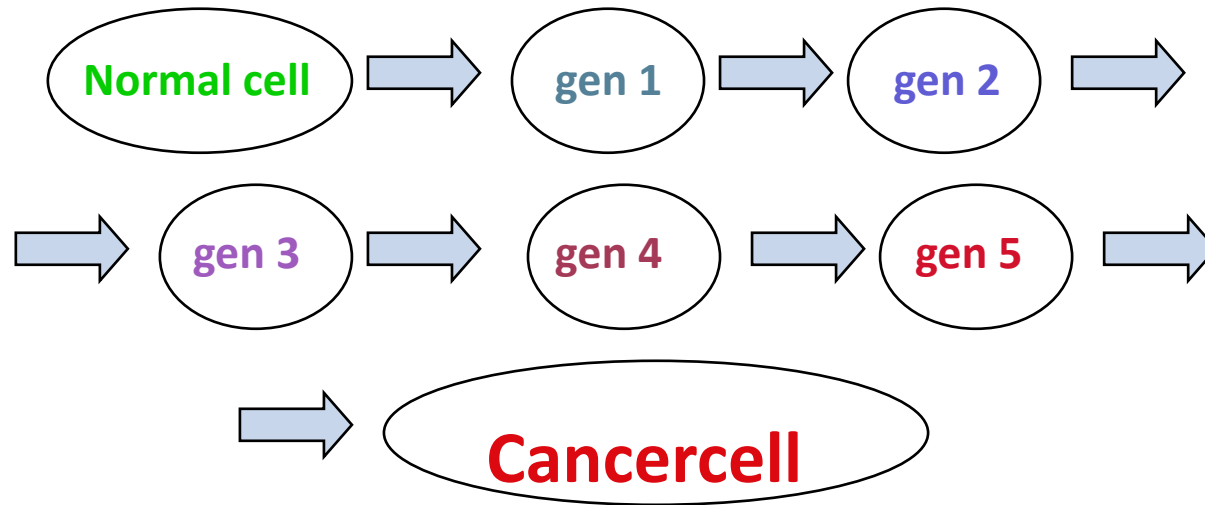

Canceruppkomst kräver många genetiska förändringar

Canceruppkomst kräver många genetiska förändringar

Joniserande strålning kan leda till sena effekter på vävnad:

-cancerrisk

-långsiktiga effekter (ej cancer)

- hjärta-kärl
- hjärnan

Dubbelsträngsbrott på DNA är orsaken (?)

Effekter på hjärnan

-kognitiva störningar

Effekter på hjärnan

-kognitiva störningar

- Hjärnans utvecklingsfas särskilt känslig
- Samverkan strålning och kemikalier/läkemedel?

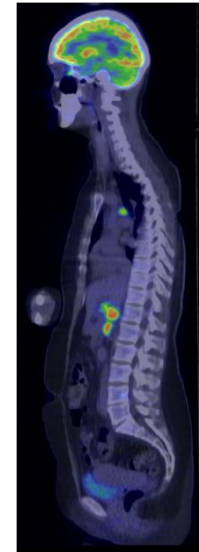
[Benedict Campbell, Wellcome Images]

Summering

- DNA är den mest känsliga molekylen för strålskador
- Dubbelsträngsbrott på DNA är den mest kritiska skadan: celledöd
- DNA-skador kan också ge ökad cancerrisk
- Långsiktiga effekter på vitala organ

Summering

- DNA är den mest känsliga molekylen för strålskador
- Dubbelsträngsbrott på DNA är den mest kritiska skadan: celledöd
- DNA-skador kan också ge ökad cancerrisk
- Långsiktiga effekter på vitala organ

Joniserande strålning ett fantastiskt hjälpmedel i diagnostik och terapi!

